

ПРО ЗМІНИ СПИСКУ ВИДІВ ССАВЦІВ, ЩО ОХОРОНЯЮТЬСЯ В УКРАЇНІ

Анатолій ВОЛОХ

Таврійська державна агротехнічна академія (м. Мелітополь)

Після останнього видання Червоної книги України (1994) сталися певні зміни у чисельності популяцій і розширилися наші знання про теріофауну країни та про стан угруповань окремих видів. На основі цього пропонується змінити видовий склад ссавців, що охороняються, та їх статус.

Принципові моменти

1. Завдяки копіюванню вимог деяких міжнародних конвенцій (зокрема Бернської) та інших документів, ми змушені присвоїти статус виду, що охороняється, вовку й іншим тваринам, чисельність яких в Україні висока. Зокрема, видра, яка включена у Європі у всі природоохоронні документи, у нас є звичайним видом, що значно розширив свій ареал при стійкому зростанні чисельності. Те саме можна сказати про борсука. Взагалі два останні види включені в Червону книгу без урахування сучасної ситуації, як наслідування європейської тенденції. Більш доцільним вважаю спирання на дані про стан популяцій тварин у межах нашої держави, так як Червона книга України має відношення саме до неї. При визначенні статусу мігруючих тварин, якими є китоподібні та кажани, бажано враховувати дані про їх світові чи європейські ресурси.

2. Внести пропозицію до МСОП про включення до міжнародної Червоної книги виду перегузня звичайна (*Vormela peregusna* Güld.) або підвиду *V. p. peregusna*, яким загрожує вимирання, і підвиду фоцени *Phocoena ph. relicta* Ab., чисельність якого в останнє двадцятиліття скоротилася у кільканадцять разів і має загальну негативну тенденцію. Зазначене також стосується ведмеда бурого (*Ursus arctos* L.), який в Україні є вузькоареальним видом, і його чисельність має тенденцію до неухильного зниження на фоні скорочення площі та трансформації основних біотопів, якими є старі ліси Карпат.

3. Висловлюю особисте занепокоєння про відсутність державних програм, всіляких спроб організації цілеспрямованих досліджень для з'ясування сучасного поширення, стану популяцій рідкісних видів з боку Інституту зоології НАН України та його відповідних підрозділів. Навіть опубліковані обіцянки випуску спеціального номеру «Вестника зоологии», повністю присвяченого даній проблемі, залишилися не виконаними.

Бажано доповнити

1. Вухань сірий — *Plecotus austriacus* L. Вперше знайдений на зимівлі у печерах Криму (Черемисов, 1990), а потім і в інших місцях України. Є малочисельним видом, який на даний час має дуже обмежене поширення.

2. Кажан пізній — *Eptesicus serotinus* Schr. До недавнього — звичайний вид. Має виражену тенденцію до скорочення чисельності у багатьох регіонах.

3. Корсак — *Vulpes corsac* L. Окремі знахідки реліктового елементу степової теріофауни на території державного заповідника «Стрілецький степ» (Боровик, 1999) потребують охорони знайдених осередків перебування. Пропоную включити до Червоної книги України зі статусом рідкісного виду (III кат.).

4. Шакал звичайний — *Canis aureus* L. Розширення європейської частини ареалу, поява виду в південно-західній частині України (Роженко, Волох, 2000), який на даний час є рідкісним та вузькоареальним, потребує вказання науковою громадськістю свого відношення. Пропоную включити до Червоної книги України зі статусом рідкісного виду (III категорія).

5. Ведмідь бурий — *Ursus arctos* L. Для України є вузькоареальним видом і чисельність якого внаслідок знищення старих лісів, фрагментації лісових площ на дрібніші масиви та браконьєрство, лише за 1991–1998 рр. знизилася в 1,5 рази (Гунчак, 1999). Пропоную включити до Червоної книги України зі статусом рідкісного виду (III категорія) або невизначеного (IV категорія).

Бажано виключити із списку рідкісних видів або змінити статус

1. Борсук звичайний — *Meles meles* L. У багатьох місцях — звичайний багаточисельний вид, що розширює ареал. Локальної охорони потребує не вид і його популяції, а регіональні угруповання, зокрема у Карпатах і Криму.

2. Видра звичайна — *Lutra lutra* L. Не має суттєвого мисливського і комерційного попиту; у багатьох місцях являється звичайною твариною. Спостерігається тенденція подальшого розширення ареалу і росту чисельності. У даний час можливе обмежене використання ресурсів та локальна охорона.

До виходу Червоної книги України (1994) зазначені види відносилися до категорії мисливських з обмеженим ліцензійним використанням і, незважаючи на це, не мали загальної негативної тенденції до скорочення популяцій.

Змінити статус

1. Нетопир середземноморський — *Pipistrellus kuhlii* Nat. У багатьох місцях — звичайний вид. Дуже збільшилася чисельність і площа ареалу. Пропоную замінити III категорії — IV або навіть V (вид відновлений).

2. Перегузня звичайна — *Vormela peregusna* Güld. Замість II категорії слід встановити I категорію або включити до Червоної книги МСОП як вид, що має тенденцію до скорочення популяцій та ареалу не лише у межах нашої держави, а взагалі у межах видового ареалу. Незважаючи на природоохоронні заходи і відсутність комерційного попиту на хутро, багато угруповань перегузні перестали існувати упродовж останнього 20-річчя, а всьому виду загрожує небезпека.

3. Норка європейська — *Mustela lutreola* L. Бажано замість II категорії встановити I категорію, тому що виду загрожує зникнення не лише у межах нашої держави а взагалі у межах видового ареалу. Відомі угруповання у пониззях Дністра, Дунаю і в Карпатах мають тенденції до скорочення (Волох, 2001).

4. Горностай — *Mustela erminea* L. Незважаючи на величезний ареал і відсутність мисливського промислу в Україні, чисельність наших популяцій швидко скорочується через знищення заплавлених лісів та як наслідок повсюдного осушення боліт і надмірно зволених земель. Особливо помітно цей процес відбувається у заплавах всіх великих рік (Ткачук, 1998; Волох, 1999; Роженко, 2000). Внаслідок зміни гідрорежиму, майже скрізь значно скоротилась чисельність водяної полівки, з якою багато дрібних хижих ссавців мають топінні і трофічні зв'язки, Бажано замість IV категорії встановити II категорію, тому що на даний час більшість угруповань виду є дуже вразливими.

5. Тхір степовий — *Mustela eversmanni* Less. В останнє двадцятиріччя спостерігається зникнення багатьох угруповань виду на тлі скорочення чисельності сірого ховраха, що є основним трофічним компонентом цього хижака. Через повсюдне скорочення чисельності і зникнення осередків існування, замість II категорії слід присвоїти I категорію.

6. Рись звичайна — *Lynx lynx* L. Замість II категорії слід встановити I категорію, тому що виду загрожує реальне зникнення у межах нашої держави і спостерігається скорочення чисельності більшості європейських популяцій. Особлива небезпека нависла над угрупованнями, що перебувають в рівнинних лісах.

Література

- Боровик Е. Н. Численность редких и охраняемых видов млекопитающих в заповедном массиве «Стрельцовская степь» // Вестник зоологии, 1999. — № 4–5. — С. 80.
- Волох А. М. Современный статус млекопитающих Придунавья и состояние их некоторых группировок // Геоэкологический и биоэкологические проблемы Северного Причерноморья: Тезисы докладов международной научной конференции. — Тирасполь, 2001. — С. 58–60.
- Гунчак М. Бурий ведмідь у Карпатах // Лісовий і мисливський журнал. — 1999. — № 5. — С. 25.
- Волох А. М. Изменение фауны охотничьих зверей днестровской дельты в течение XX столетия // Материалы международной научной конференции “Сохранение биоразнообразия бассейна Днестра”. — Кишинёв. — Biotica, 1999. — С. 43–45.
- Роженко М. В. Современное состояние хищных млекопитающих в низовьях реки Днестр // Материалы международной научной конференции “Сохранение биоразнообразия бассейна Днестра”. — Кишинёв: Biotica, 1999. — С. 199–200.
- Роженко М. В., Волох А. М. Поява звичайного шакала (*Canis aureus* Linnaeus, 1758) на півдні України // Вестник зоологии. — К., 2000. — Том 34, № 1–2. — С. 125–129.
- Ткачук Ю. Б. Разнообразие хищных млекопитающих в Буковинском Приднестровье // Материалы международной научной конференции “Проблемы сохранения биологического разнообразия среднего и нижнего Днестра”. — Кишинёв: Biotica, 1998. — С. 159–160.
- Черемисов А. И. Зимовки рукокрылых в Крыму // Тез. докл. 5 съезда Всесоюз. териол. об-ва АН СССР. — М.: Изд-во АН СССР, 1990. — Т. 2. — С. 122–123.

Novitates Theriologicae, pars 5, 2001: 28–30
Матеріали VIII Теріологічної школи
«Савці відкритих просторів»

ОСОБЛИВОСТІ УГРУПОВАНЬ ДРІБНИХ ССАВЦІВ ВИСОКОГІРНИХ ЛУК СХІДНИХ КАРПАТ

Олександр Киселюк

Карпатський національний природний парк (м. Яремче)

Kyselyuk O. Features of small mammals communities in high-mountainous meadows of the East Carpathians. — The features of formation of three reserved high-mountainous pratum of East Carpathians are investigated. The species composition and pattern of species dominance of small mammals is described. The resemblance of a species composition is analyzed, and the causes of distinctions are discussed.

Вступ

Особливістю високогір'я Східних Карпат (в межах України) є наявність двох поясів рослинності: субальпійського і альпійського. Спільною рисою для них є переважання комплексів хвойних і листяних чагарників, високотрав'я, субальпійських і альпійських злаково-різнотравних луків, трав'янисто-мохової рослинності і кам'янистих розсипів [12]. Високогірні луки (полонини) в Карпатах займають, в основному, висоти понад 1000 м. Найбільш поширеною рослинною формацією тут є біловусники, значне місце займають і шавельники.

Об'єкти та матеріал досліджень

Нашими дослідженнями охоплено три заповідні високогірні полонини хребта Чорногори (найвищого в Українських Карпатах), які раніше використовувались як пасовища і які останнім часом включено до природно-заповідного фонду. Ділянками для досліджень обрано: на південно-західному макросхилі — полонина Брецул (Карпатський біосферний заповідник), на північно-східному — полонина Маришевська і Шешурська (Карпатський національний природний парк), розташовані на висоті 1350–1450 м.

Вивчення дрібних ссавців у високогір'ї Східних Карпатах (в межах України) проводили дослідники і в попередні роки [1–4, 7, 8–11]. В цій праці представлено результати оригінальних досліджень, частково висвітлені у попередніх публікаціях автора [5, 6].

Вивчення видового складу дрібних ссавців проводили різноманітними методами (відлов пастками, циліндрами, спостереження) в літньо-осінній період протягом 14 останніх років. За час досліджень відпрацьовано ~4000 пастко-діб.